

2000 YILININ SENARYOSU (*)

Konuşmacı : Wassily LEONTIEF

Söyleşi : Jean - Louis SERVAN SCHREIBER

Çeviren : Mehmet E. PALAMUT

SORU — Gezegeenin geleceğine ilişkin yeterli bilgi olmadığından, bugün önüne gelen, rastgele birşey söylemektedir. Bazan, buğdayın, metalin ve enerjinin kıtlığını buruk bir biçimde duyacağımızdan; bazan teknik gelişmelerin sınırsız kaynakları yararlanmamıza hazır bulunduracağından, söz ediliyor.

Bugüne kadar insan ırkının gereksinmelerinin global ekonomik tahmininin hiç birinin gerçekleştirilmemiş olması bir gerçektir. Fakat, Birleşmiş Milletlerin isteği üzerine, böyle çetin bir görev, üç yıl önce ilk kez, bir beyin üstlendi: Rusya'da doğan Harvard'a kırk yıldan fazla hocalık yapan ve 1973 de «Nobel İktisat Ödülü» nü alan, Amerikan yurttaşı Wassily Léontief.

Bir kaç hafta önce, profesör Léontief başkanlığında yönetilmiş bulunan ekip, nihayet vardığı sonuçları açıkladı. Anılan sonuçlar, günümüzden 2000 yılına kadar olan evrensel gelişme için olası bir sürü senaryoları betimlemektedir. Sözgelisi, eğer bugünkü ekonomik seyrimizi değiştirmesek, 2000 yılında gelişmiş ülke yurttaşları ile Üçüncü dünya ülkelerinkiler arasındaki fark, aynı biçimde bugünkü kadar belirgin kalacaktır; Onlardan çok bizimkilerde birey başına düşen gelir 12 kez daha fazla, Belki, ünlü Güney - Kuzey diyalogunun amacı, uçurumu yarıya indirmeğe çalışmak olacaktır. Ama hangi pahaya?

İşte bunu, bu söyleşimizde profesör Léontief bize açıklayacaktır.

Peki, Wassily Léontief, 1973'de böyle bir araştırmayı niçin size B. M.'nin salık verdiğini bize belki kısaca söylemek isteyeceksiniz. Bu

(*) 1973'de Ekonomi Nobel ödülünü alan Rus asıllı çağdaş Amerikan iktisatçısı Wassily LEONTIEF'in bu yazısı, 16 Ocak 1977 günü «Télévision Française I» de Jean - Louis SERVAN - SCHEIBER ile yaptığı bir söyleşinin çevirisidir. Burada, sözkonusu yayını, Fransız Televizyonundan edinip bana gönderme lütfunda bulunan sayın M. Claude VILAND'a teşekkürü bir borç bilirim. (M. E. P).

1972'lerde oluşan Roma Klübü'nün yıkımsal öngörülerine bir yanıt mıydı? Veyahut az-gelmiş ülkelerin bir istemi mi? Bu nasıl oldu?

YANIT — Birleşmiş Milletler geçen son on yıllık gelişmenin perspektifini izlemek suretiyle, bilhassa az-gelişmiş ülkelere sürekli bir biçimde tahmin ve tavsiyelerde bulunur. Bu kez, sözkonusu ülkelerin koşulları bir parça farklıdır. Çünkü şimdi, hava kirliliği ve hammadde sorunu, kamu oyunun güncel konusu durumuna geldi. Oysa, bir taraftan kentsel hava kirliliği, diğer taraftan hammadde sorunlarını çözmek amacıyla, gelişme politikası üzerinde yapılması gerekli -ki bu zorunludur- pratik tavsiye ve tahminlerdeki devinimlerin neler olduğunun çözümü benden istendi.

SORU — Bu düşünceyle üstlendiğiniz ödev, gerçekten sizi ekonomik sorunların çok daha genel bir değerlemesini yapmaya götürebildi mi?

YANIT — İşte aslolan bu. Çünkü, ekonomik girişimlerin tümünü gözönünde bulundurmaksızın, yalnızca hava kirliliği ve kaynak konusu üzerinde durmak gerçekten zordur.

SORU — Tüm dünyanın ekonomik girişimlerini tek bir değerlemenin içine sokmak için ne yapmak gerekir? Kanımca, sizin bu konuda seçilmiş olmanız, belki de, size Nöbel Ödülünü bahşeden, tüm ulusal ekonomilerin ayrıntılı çözümlemesini yapmaya yarayan ve ekonomide «in put out put» diye anılan bir sistemi bulmuş olmanızdan ileri gelmektedir. Bu kez anılan sistemi evren ekonomisi için kullanabildiniz mi?

YANIT — Evet! «In put out put» çözümü yalnızca bizde değil, gelişmiş (Fransa sözgelisi)' ve gelişmekte olan ülkelerin çoğunda da uygulandı. Bu, ekonomik ve teknolojik deneyimlerin belirlediği verilerde vurgulanan her yapı ve üretim kolunun bulunduğu ülkelerin modelini yapmak için başvurulan arı bir yöntemdir. Ve dünyanın bütünü sözkonusu olduğunda, Roma Klübü'nce izlenen evrenin tamamına tıpkı bir birlik gibi bakmak değilde, hepten ayrı ayrı devletlerin bulunduğunu ve bunların herbirinin ayrı gelişme aşamalarında olduğunu teslim etmek gerekir. Oysa, model çok daha karmaşık. O bir vagon değil, fakat çokça katarları bulunan bir tren dir.

Evreni tam onbeş bölgeye ayırdık.

SORU — Farklı gelişme aşamalarına sahip onbeş bölge yani?

YANT — Evet; Bu demektir ki, tüm ülkeler anılan onbeş bölgenin içerisinde irdelenmişlerdir.

Her bölge için ekonomik yapı analiz edilmekte, gelişmenin tahmini yapılmaktadır. Ve bir başka yönden, bölgeler büsbütün birbirine dış ticaret yoluyla - dışalım dışsatım- bağlı bulunmaktadır ve aynı biçimde farklı bölgeler arasında finansal yöndeki ilişkilerin bulunduğu da bir gerçektir.

SORU — Ordinatörlerin ulaştığı boyutlar ne olursa olsun, bunlar, ancak kendilerine doğru ve gerçek verilerin sağlanması koşuluyla pekin bilgiler verebilirler. Ülkelerin büyük çoğunluğu - özellikle geliştirilmiş istatistik yöntemlerin bulunmadığı az gelişmiş ülkeler - için, yaptığınız tahminlerin kısmen hatalı olması hakkında bir şüphe sözkonusu mudur?

YANIT — Kesinlikle. Bunlar sürekli olarak «elde edilen tahminler» dir. Burada yapılabilecek tek sakınma bir tahmin yapmaktır, fakat farklı verilere göre farklı tahminler yapmaktır; ve bazı kez görülüyor ki, veriler değiştirilse bile, asıl sonuçlar farklı oluyorlar.

SORU — Şaşılacak bir şey varsa, o da seçilen dönemdir. Çünkü rapor, 1970-2000 dönemini kapsamaktadır. Madem ki, bu sürenin dörtte birini bitirmiş durumdayız, gerçekten arkamızda yaklaşık olarak % 75'lik bir zaman kesiti bulunmaktadır. Belli bir ölçüde, böyle bir incelemenin 2000 yılında durabilmesini nasıl açmıyabiliriz? Şunun şurasında yaşanacak yalnızca 23 yıl kalıyor. Ekonomik tahminler konusunda bu çok kısadır; hemen hemen kısa süredir. Bu. Bu dönemin kısalığı nedeniyle, bir nevi iyimser bulgulara ulaşabilmenin bir riski yok mudur? Gerçekte burada, 23 yılda hiç bir şey yitirilmiyor, belki 30 veya 40 yıl sonra zorluklar tekrar kendini sergileyecek?

YANIT — Bir kere, çözüm yöntemi ve geliştirilen taslak çok daha uzun süreli tahminler yapmak için kullanılabilir. Diğer taraftan, gerçekten çok uzun bir dönem gözlemlendiğinde, düşünüyorum ki, bu bir veriler sorunu değil; bir yargı, bir kanı sorundur. Oysa ben, başkaları üzerinde deneysel olmayan (a priori) yargılar yapmakta bir yarar ummadığım için, yargıyı, kanıyı hep bulgularımı kullananlara bırakmayı yeğlerim.

SORU — Fakat nihayet, yalnızca olaylarla yetinseniz bile, bazı koşullarda gene bir risk var ki, bir dönemin seçilişi -söz gelişi 2050'nin yerine 2000 - bulgulara bazı renkler katar.

YANIT — Eğer olayın bilincine varılmışsa, hayır. Son yıllara kadar, içinde yaşadığımız yıla dek geçerli bulunan özel koşullara değgin bilimsel toplantılarda, çok daha uzun dönemlerden söz edebiliyordum.

SORU — Öyle geliyor ki, genel vargınız -ki bunu az önce söyleşimizin başında da andım- şimdiki ekonomik bünye ve büyüme koşulları çevresinde, gelişmiş ülkelerle üçüncü dünya ülkeleri arasındaki farkın küçülebilmesi için hiçbir olasılık getirmemektedir.

Bunun gelişmenin çok büyük benzer sonuçlarını simgelediğini bize açım layabilir misiniz?

YANIT — Burada iki sorun var; evrende bulunan kaynakların kullanımını sorunu; ve ikincisi de, gelişmişlerle az-gelişmiş ülkeler arasında gönencin dağılımı sorunudur.

Şimdiki fark önemlidir. Bu, 1'e 12'dir. Velez ki verilerin pek in olmaktan öte, biraz da özel oldukları bilinse bile, bu önemli bir farktır. Yaşam düzeylerinin karşılaştırılması, öyle sanıldığı kadar kolay değildir. Fakat bununla birlikte, bazı ülkeler var ki bunlar, hemen hemen ortaçağ koşulları içinde yaşamaktadırlar. Oysa, Avrupa'nın 200 yılda doldurduğu açığı 25 yılda bütünüyle gidermek, gerçekten çok karmaşık ve oldukça güç bir şeydir.

SORU — Şüphesiz. Fakat bu farkları küçültmeyen güncel gelişmenin verileri hangileridir? Bir başka söyleyişle, sanıyorum ki, bunlar Birleşmiş Milletlerce öngörülen rakamlar, hatta aynı biçimde şimdiki gelişmiş ülkelerle az gelişmiş ülkelerin büyüme eğilimleri değil mi?

YANIT — Amaçlarını gerçekleştirmek için Birleşmiş Milletlerin benden çözümünü istediği vargıların ve zorunlu devinimlerin verileri, az gelişmiş ülkelerde yılda % 6 ve %7 lik kalkınma hızlarıdır. Bu isebölgelere göre farklıdır. Oysa, az gelişmiş ülkeler arasındaki farklılıkları gidermek gerekir. Çünkü ileri ülkelerdeki kalkınma hızı çok daha az şiddetlidir: % 3-4.

SORU — Bunlar A numaralı senaryonun vargıları mıdır? Yani şimdiki durumun senaryosu?

YANIT — Evet! Ve ben gelir gelişmesinden sözettiğim zaman, bu birey başına düşen gelirdir. Bu ise çok önemlidir' Çünkü, gelirin tümü aynı şekilde nüfus artışına bağlıdır.

SORU — Nüfus artışı temel sorunu oluşturmaktadır; çünkü tanım gereği, eğer nüfus hızlı artmazsa birey başına düşen geliri artırmak çok daha kolaydır. Oysa bu sonuncusu, ekonomik büyümeyle başat gitmektedir.

YANIT — Şüphesiz. Nüfus artışı konusunda farklı kestirimler var. Resmi değerlendirmeler üzerine seçenekli kestirimler yaptık.

SORU — Onları bulmadınız; nüfus için sırf Birleşmiş Milletlerin değerlemeleriyle yetindiniz?

YANIT — Evet, yalnız en alt ve en yüksek kestirimler bunlar.

SORU — Sonunda, yeter ölçüde önemli bir sonuca ulaşmak için, 25 yılda -sizin de az önce vurguladığınız gibi bu zaman bakımından çok kısa bir dönemdir- gelir farkını yarıya indirmek, oldukça ilginçtir. Sözel gelişiyor ki, üçüncü dünya ülkelerinin kalkınmalarını bir derece arttırmak, gelişmiş ülkelerin kalkınmalarını bir derece düşürmek ve sırf nüfus artışını % 05 oranında azaltmak gibi tüm değişimleri yapmak yeterli olacaktır. Sizce, senaryonuzun içerdiği bu üç önemli değişim yapılabilir mi?

YANIT — Mevcut nüfusun halen büyük olduğu bir dünyada, söz konusu dönem için getirilen uygulamalı sınır aslında çok büyük olmamakla birlikte, birey başına düşen gelişme yüzdesinden daha az önemli olan nüfus artış oranı değişiminin bulunmuş olması çok ilgi çekicidir. Ve biz, vargıların dış etkenler ve doğal elatımların değişimine ilişkin bulunan bu çok önemli önleme bağlı bulunmadıklarını sergiledik. Fakat diğer taraftan, yeraltı mevcut kaynakların bir değerlendirme ayrımı var. Bu Roma Klübü'nün sınırındadır. Biz, aynı şekilde iyimser ve kötümser kestirimler arasındaki değişimleri değerlendirdik. Burada bile, sözkonusu almaşığın iki terimi ele alındığında önemli vargılar bir parça değiştiriliyor; fakat bunlar asla alt-üst edilmiyorlar.

SORU — Global rakam gözlemlendiğinde, nüfus artışındaki % 05 lik düşüşün nasıl yapılacağını raporunuzun açıklamaya çalışmasına karşın, küçük ayarlamaların sözkonusu olduğu kanısı ağır basmaktadır. Siz, sırf yapılması gerekeni saptıyor, bulunacak olan reçeteyi ise bırakıyorsunuz.

YANIT — Biz ayrıntılı planlarımızı vasat seçenekler üzerine kurduk, asgariler üzerine değil.

SORU — Fakat raporunuzun her önemli kesim için yaptığının ayrıntıları gözlemlendiğinde, çok daha kaygılandırıcı veriler üzerine düşüyor.

Sözgelişi tarımsal kesimde, planlara göre, gelecek 25 yıl içinde tarımsal üretimi, yalnızca dört veya üç kat çoğaltmak gerekeceğini dile getiriyorsunuz. Yirmibeş yılda 3 veya 4 kat arttırmak! Bu düşsel gözükmetedir. Oraya nasıl varılabilir ve hangi pahaya?

YANIT — Yakın geçmişte, tarımsal endüstrinin teknolojik ve teknik gelişmesi çok hızlı oldu.

SORU — Son yirmi yıl içerisinde?

YANIT — Evet; bir kere son yirmi yıl içerisinde, tarımsal yöntemlerde hemen hemen bir devrim oldu. Diğer taraftan, bugün tarımda eksik olan, ekseri endüstriyel mallardır - gübre, makina- ve bunlar girdilenebilecek şeylerdir. Ve aynı biçimde denebilir ki, bugünkü tarımsal ürünler çiftçilerin ürettikleri mallar değildirler.

Şimdi dolaylı olarak, endüstri işçileri tarımsal mallarla uğraşıyorlar.

SORU — Çünkü örneğin, gübreyi yapanlar bunlardır, değil mi?

YANIT — Evet, sözgelişi.

SORU — Örneğin, Amerikan toplumunun ancak % 4'ünün tarımsal besini ürettikleri söylendiğinde, o halde düşüncenize göre gerçekte buna gübre işçilerini, traktör işçilerini ve tarım için çalışan tüm endüstrileri de eklemek gerekir değil mi?

YANIT — Tamam. Ve bilhassa, sözünü ettiğiniz, «in put out put» yöntemi bize, yalnızca üretimin son safhasındaki katkıyı değil, fakat özel bir malın üretimine tüm ekonominin toplam katkısını saptama olanağı verir.

SORU — Az önce vurguladınız ki: «Az gelişmiş ülkeye gelecekte, makina veya gübre biçiminde, tarımsal üretimi dört veya üç katına çıkaracak araçlar dışarıdan sağlanabilir.» Fakat aynı zamanda, az gelişmiş ülkelere dışarıdan zorunlu besinin sağlanabileceğini sanmanın bir kuruntu olacağını raporunuz açmıyor; çünkü bir görüş sözgelişi diyor ki: «A.B.D. dünyanın tahıl ambarı olacaktır; Hint yarımadasındaki açlığı önleyecek besini onlar sağlayabileceklerdir.»

Fakat, oldukça önemli gözükken sizin elinizdeki rakamlar, sözkonusu dışalımın maddi olarak yapılması olanağını ortadan kaldırır, sanırım.

YANIT— Bu gerçek. Tarımın geliştirilemediği Arabistan gibi çok özgü ülkeler bağımsız tutulursa, tarımsal üretimin ülke içinde geliştirilebileceğine ilişkin genel bir onam vardır. Birkaç ülke var ki, oralarda tarımsal üretimi artırmak olanaksız ve bunlar dışalığa bağımlıdır. Fakat diğer ülkelerde, başka yönden, hatta Hint yarımadasında bile, evcil tarım (agriculture domestique) geliştirilebilir.

SORU — Fakat her yıl % 5'lik gelişme çok büyük oranlardır. Bütün yıllar, asrın sonuna dek böyle sürecek, sanırım?

YANIT — Evet. Şimdilik bizim tartıştığımız şey, çok iyimser gelişmenin amaçlarıdır. Zorunlulukla sözkonusu amaçlara ulaşılabilirliğini söylemiyorum. Bizim yapmağa çalıştığımız şey, amaçlara ulaşmayı sağlamak için zorunlu bulunan koşulları, doğrulukla göstermekten ibarettir.

Yaptığımız bir diğer saptama, isterseniz buna, eski düzen saptama diyelim. Eski rejime göre şimdi yeni uluslararası rejimden söz ediliyor.

SORU — Evrensel ekonomik yeni düzen mi?

YANIK — Evet, ta kendisi. Şimdi elimizdeki sonuçlar bize gösteriyor ki, gelişmiş ülkelere oranla aradaki açık pek küçülmeyecek. Yalnız, farklı az gelişmiş ülkeler arasında da aynı biçimde bir fark var. Hemen hemen gelişmesi güvence altına alınmış ülkeler var, bunlar ham madde yönünden zengin olan ülkeler. Fakat diğerleri için, ki bu ülkelerde evren nüfusunun çoğunluğu yaşamaktadır, gelişme güç olacaktır. Yalnız bilinmelidir ki, bu sonuncularda, gelişmiş ülkelerle az gelişmişler arasındaki fark küçülmese bile, gene de bir gelişme vardır; çünkü tüm ülkelerde sürekli bir üretim ve tüketim artışı mevcuttur.

SORU — Gelirini gelişmiş ülkelere oranla çok hızlı arttıran az gelişmiş ülkeler için, çok önemli yenilik getiren raporunuzun odak noktalarından biri, bu ülkelerin gelişmiş ülkelere değil fakat çok daha iç politik tutum ve az gelişmiş ülkelerin ekonomik seçimlerine bağlı bulduklarını gayet açık bir biçimde açıklamasıdır. Sözgelisi, tarımsal alanda, az gelişmiş ülkelerin çoğu tarımdan ziyade daha

çok endüstriye koyulmuş olduklarına göre, besin farkını giderebilmek için zorunlu yatırım öncelikli bir değişmeyi vurgulamaktadır ve bunun değişmesi gerekecektir.

YANIT — Tastamam doğrudur. Bu iyimser amacı gerçekleştirmek için, gelişmiş ülkelerden az gelişmiş ülkelere bir mal, makina ve kaynak akımı olacaktır ve bu benim çözümlerimle uyumlu bulunacaktır. Kanımca, eğer daha gelişme safhasında bulunulmuyorsa, az gelişmiş ülkelerde bu amacı gerçekleştirmek için zorunlu olan kalkınma hızına ulaşmak, hemen hemen or olacaktır. Bu zorunlu, fakat yeterli olmayan bir şeydir.

SORU — Rakamsal olarak değil, fakat gözlemlenen dönem sürecinde her gelişmiş ülkenin ulusal hasılasının yüzdesi olarak üçüncü dünya ülkelerine yapılan yardımın yaklaşık olarak iki katına çıkarılması gerekeceği söylendiğinde, bu önemlidir; fakat ileri ülkeler için bu, gelişme yolundaki ülkelerin bizzat kendi içlerinde yapmalarına salık verdiğiniz değişmelere nazaran çok az bir şeydir.

YANIT — Öyle! Bu iki grup ülke sözkonusu edildiğinde anlaşılmaktadır ki, az gelişmiş ülkelerde nüfusun büyük kısmı bulunmakta ve ileri ülkelerde de evrensel üretimin çoğunluğu yapılmaktadır. Oysa bu, bir büyüğün küçük bir yüzdesi, küçük içinde büyük bir yüzdendir.

SORU — Başka türlü söylemek gerekirse, az gelişmiş ülkelerin GSMH'larına ilişkin bir nokta da, üçüncü dünyaya yapılan yardımın anılan ülkelerin kaynaklarının % 10 veya biraz fazlasını oluşturmasıdır.

Tarımın dışında, üzerinde raporunuzun tavrı aldığı ve iyimser olduğunu söylediği bir başka nokta daha vardır; mineral kaynaklar ve doğal kaynakların bütünlüğü sorunu. Sizse, günümüzle 2000 yılı arasında kaygılanacak biçimde temel mallardan yoksun kalınmayacağı sonucuna varıyorsunuz. 1972 yılında, Roma Klübü bize birçok şeyden yoksun kalınacağını söylemişti, fakat ille de: «25 yılda» demiyordu, «50 veya 100 yıl zarfında» diyordu. O halde, konu üzerindeki gösterimleriniz (Projections) kaçınılmazlıkla Roma Klübü'nünkilerden çok farklı değiller veya büyük farklılıklar nerededir?

YANIT — İlk olarak, belirli nicelikteki ürünü üretme gücünü ve o ürünün maliyetini ayırmalıdır. Çok daha elverişli rezerveler tüketileceği zaman, ham madde üretimi maliyetinin gittikçe artacağı arta-

cağı gerçektir. Fakat bu çok kesin ve katı bir süreç değildir. Yüz yıldan beri süregelen bir süreçtir bu. Daha önce bu oldu. Bu, tamamen yeni bir şey de değildir.

Diğer taraftan, Roma Klübü'nün tutum ve tavırlarını değiştirdiğini de gözönünde tutmalıyız.

SORU — Evet, 1972'den beri başka raporlar da oldu.

YANIT — 1972'de hazırlanan ilk rapor benimkinden olduğu gibi yenisinden de uzaktı.

SORU — Bu, meslekdaşınızın yaptığı ve kendisine başka yoldan Nobel Armağanı kazandıran, Profesör Tinbergen'nin raporudur.

YANIT — Ama bu farklı bir şeydir. Roma Klübü'nün bir raporu var.

SORU — De Pestel Mézarovitch'inki ise bunların ikisi arasında yer alır, değil mi?

YANIT — Öyle. Ve orada sonuçlar, Roma Klübü'nün özgün kes-tiriminden çok daha az karamsardırlar. Fakat biz, tamamen global olan, Roma Klübü'nünkilerden çok daha etraflı incelemeler yaptık.

SORU — Ne olursa olsun, görülmektedir ki, enerji veya ham madde yoksunluğu etkin olarak duymasak bile, fiyatlar ortalama üç kat artacaktır. Sanıyorum ki, gerçek seyrinde petrol fiyatı, bugünkü sabit fiyatlarla, yani enflasyonu saptamaksızın, üç katına çıkacaktır.

YANIT — Kesinlikle... Ve işte o zaman, bilhassa pek tutkulu planlarını sonuçlandırmak için gelişmiş ülkelerden az gelişmiş ülkelere doğru anamal, ekonomik yardım akımının gerekliliği gözönüne getirildiğinde, bu kaynakları ellerinde bulunduranlarla yeterince on-lara sahibolamıyan ülkelerin arasındaki ekonomik ilişkiler sorunu, çok önemli bir sorun olur.

SORU — Başka bir anlatımla, iki neden var ki, bunlardan do-layı ham maddelerin fiyatları üç misliartacak; ilk neden, geniş ölçü-de kullanılmış olan iyi maden damarlarının çıkarılmasının çok pahalı olmasıdır; diğeri ise, bir nebze politik nedenlerden ötürüdür bugüne oranla az gelişmiş ülkelere çok daha uygun önemli kaynakları sağ-la-ma aracıdır, bu. Bu iki faktör rol oynayacak mıdır?

YANIT — Evet. Fakat aksine, ham madde fiyat artışlarının az gelişmiş ülkelere bir yarar sağlayacağı düşünülmemelidir.

SORU — Bu nasıl?

YANIT — Ham madde fiyat artışlarının büyük yararı Amerika ve Rusya'ya olacaktır; çünkü bu büyük ülkeler doğal kaynakların çok büyük kısmını içermektedirler. Sürekli olarak petrolü düşünuyoruz; fakat petrol kaynaklı olmayan, sözkonusu bu büyük ülkelerde konumlanmış mineral kaynakları da var. Demek ki, genel ham madde fiyat artışları Amerika'yı etkilemedi. Oysa, az gelişmiş ülkeler ve hatta Avrupa var ki, bu genel fiyat artışlarından çok daha rahat etkileneceklerdir.

SORU — Bu, politikaları ne olursa olsun, sırf coğrafi durumları nedeniyle iki Dev'in ekonomik gücünü ve egemenliğini daha da kuvvetlendirecek, demek?

YANIT — Jeolojik durumları nedeniyle...

SORU — Çevre kirlenmesine değgin olarak, bu incelemenin özünde kirlenme ve çevre kaygısının bulunduğunu bana söylediniz. O halde, aynı biçimde raporunuz çevre kirlenmesinin maliyetinin düşürülmesi değerlemelerini de yapmış olmalı.

Genel olarak vargularınızdan ben, sonuç olarak bunun çok ciddi bir sorun olmadığı ve global bir biçimde çevre kirlenmesinden kaçmamanın ne çok güç ne de oldukça masraflı olmayacağı kanısını taşıyorum ki, bu da her halde öteki sorunlar kadar ağır bir sorun değildir.

YANIT — Konu üzerinde küçük bir açıklama yapmama izin veriniz. Çevre kirlenmesi, diğer tüm ürünler gibi endüstrinin bir ürünüdür. Duman da üretilir, çelik de. Yalnız tüketici çeliği istiyor, fakat dumanı sevmiyor. Çevre kirlenmesini azaltmak için yapılan, kullanılan kendine özgü süreçler, hemen hemen kirliliğin yıkımı için oluşturulan endüstriyel yöntemlerdir. Aynı biçimde bu, ürünü kirliliğin yıkımı olan bir endüstridir.

Ekonomik yapıların betiminde, saptamalarımızda gördük ki, hava kirlenmesini düşürmek için, özü temizlik olan birkaç girimişi artırmak zorunludur. Bu ise, ham madde, çalışma ve anamal ister. Çok iyi bulunmasalar bile, bu yöntemler üzerine teknolojik bilgilerimiz mevcut; ama, Amerika ve Avrupa'da tüm ülkelerde gerçekten kullanılan temizleme tekniklerine değgin bilgiler var.

Bu bakımdan, şimdi bizde ulusal gelirin tamamının % 1'inden

azının çevre kirlenmesine karşı savaşıma düştüğünü bulduk. Sanıyorum bu % 0,7 dir. Eğer bu % 2'e dek arttırılırsa, 2000 yılına kadar, şimdi sahiboldüğümüz durumun üstünde bir durum elde edebiliriz.

Biliyorsunuz, % 2'lik ulusal gelir, yadsınabilir bir şey değildir. Fakat, bilhassa eğer halk tertemiz bir çevre istiyorsa, bir takım düzenlemeler yapılabilir ve yapılmalıdır da.

SORU — Herşeye karşın bu % 2'lik GSMH'yı, ileri ülkelerin az gelişmiş ülkelere halihazırda yapmakta buldukları toplam yardım rakamına yaklaştırmaktır.

YANIT — Bu nedenledir ki, konunun kolay olduğunu söylemek istemem. Yalnızca bunun düzeltilebilir birşey olduğunu belirtiyorum. Hatta önemli nicelikteki ekonomik yardım, gelişmiş ülkeleri batırmayacaktır. Fakat o zaman, burada ekonomik sorunlardan uzaklaşarak politik sorunlar alanına girmektediriz.

SORU — Bu doğrudur. Fakat, şunu da düşünmek faydalıdır ki, nicelik yönünden gelişmiş ülkelerin çevre kirlenmesine karşı yaptıkları harcamalar, üçüncü dünyaya yapılan yardımla karşılaştırıldığında, bazı ülkelerde bu harcamaların bazen yardımdan daha fazla olduğu bile görülmektedir.

YANIT — Kesinlikle; bu tamamen doğrudur.

Bir başka yönden, eğer üçüncü dünyaya yapılan yardım özverisinin önemi başka harcamalarla karşılaştırılmak istenirse, askeri (süel) harcamaların üçüncü dünyaya yapılan yardım ve çevre kirlenmesine karşı savaşım masrafları toplamından çok daha kabarık olduğu gözlemlenmektedir. Hatta süel harcamaların, diğer iki harcama toplamının iki katına ulaştığını söylemek gerekir.

SORU — Süel harcamalar dünya üretiminin yaklaşık % 6'sı dolayındadır, değil mi?

YANIT — Bizde ve Rusya'da hemen hemen % 8'dir. Ve, Rusya'da verimlilik daha az olduğundan, kanımca, bu harcamaların Rus ekonomisine maliyeti % 8'den kesinlikle daha fazladır.

SORU — Şu halde, üçüncü dünya ülkelerinin geciken kalkınmalarını finanse etmek için, gerekli kaynağı daha çok süel harcamalarda kısıntı yaparak sağlayabilir miyiz? Böyle yapmak, ilke olarak, süel harcamalara korkunç paralar sarfedildiğinden, anılan harcamalarda kısıntıya gitmek en kolayıdır, değil mi?

YANIT — Her zaman söylediğim gibi, dünyanın elinde bulundurduğu büyük ekonomik rezervler süel harcamaların ta kendisidir.

SORU — Bunu söylüyorsunuz, ama raporunuzda bundan sözetmiyorsunuz?

YANIT — Hayır. Çünkü raporumda ben yalnızca bana sorulan soruları yanıtladım. Herhangi bir politika salık vermek ve politik bir takım bildirilerde bulunmak istemiyordum. Çünkü, bana göre, mevcut durumun betimlemesi ile birtakım eylem önerilerini birbirine karıştırmamak gerekir.

İlkemin niçin, böyle olduğunu açıklamak isterim. Paris'te olduğu gibi, gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasında bir diyalog kurulmasını çok isteriz. Ancak, böyle bir diyalog, önyargıdan arınmış olarak, nesnel biçimde ileri sürülen almasıklar ve gerçeği yansıtan rakamlar üzerine kurulmalıdır. Eğer katı öneriler sözkonusu olursa, bunun verilerin nesnellliğini bozacağını sanıyorum.

SORU — Şu var ki, verilerin apolitik yorumu sözkonusu edildiğinde, Birleşmiş Milletler içinde tartışmaların yapılış biçimi hiç de içaçıcı değildir.

YANIT — Şunu söyleyeyim ki, gelişmiş veya az gelişmiş veya hut da rejimleri tamamen değişik ülkelerin iktisatçıları ve hatta politikacıları ile ekseri çalışmak zorunda kalmaktayım. Eski ve yeni Çin'i, Rusya'yı, Amerika'yı tanıyorum; ve tüm bu tanımlarım sırasında şunu gözlemledim ki, eğer dikkatler nesnel verilere çevrilirse, her zaman işbirliği yapılabilir ve rahatlıkla karşılıklı anlaşma olanağı doğar.

SORU — Güncel duruma gelince, raporunuzun bir kaygı verici vargularından bir tanesi var ki, tam anlamıyla, bu bana allak-bullak edici görünmektedir; bu düşündürücü vargı, az gelişmiş ülkelerin geciken kalkınmalarını sağlayacak kalkınma hızına ulaşmak için sözkonusu ülkelerde zorunlu yatırımlara dağgin bulunmaktadır. Öyle görülüyor ki, çoğu ülkelerde önemli bir gayret gereklidir; bu yatırımların GSMH'ya olan % 20'lik oranından % 30'a çıkması, yukarıda sözü edilen dönem sürecinde yatırımları gerçek olarak % 50 artırmaktadır. Tüketim aleyhine, geri ülkelerin kaynaklarının kıtlığı gözönünde getirilirse, bunun yapılamazlığı ortadadır. Ve, bir ölçüde bu gözlemeleme, önemli politik kargaşaların olduğu anılan ülkelerde, tüketim payını düşürmenin ve daha yeni yeni tüketmeye başlayan bir toplumu kandırmanın kolaylıkla başırlamıyacağını söylemek iste-

miyor mu? Az gelişmiş ülkelerdeki çok büyük iç güçlüklerin bir tanesi de bu değildir?

YANIT — Evet. İşte bunun için gelişmiş ülkelerin yardımı çok önemli. Çünkü, eğer gerçekten sözü edilen yardım sağlanırsa, tüketim oranını düşürmek zorunlu olmayacaktır. Ve bu bizi politik bir soruna götürür. Kimi kez, bir ülkedeki politik rejimin türünün ekonomik zorunluluk ve koşullara bağlı bulunduğunu düşünüyorum. Bir ülkedeki yaşam düzeyini gerçekten düşürmek için, çok sıkı bir rejime gerek vardır. Eğer yatırımlar yapılabilir ve aynı zamanda yaşam düzeyi yavaş yavaş yükseltilebilirse, bunun daha az sıkı bir rejime çok daha yararlı olacağı kanısındayım.

Ve, diğer taraftan, bu koşulun diğer bir görünümü vardır. Denilebilir ki, gerçekten büyük yatırımları yapabilmek, yabancı yardımı gerçekten sindirmek için, eğitim ve bilgi alanında çok ileri çevrelerin varlığı gerekmektedir. Eğitim düzeyi -ilk, orta ve bilhassa yüksek, teknik - aynı biçimde yükselmelidir. Üretgen gücün niteliği değiştirilmelidir.

SORU — Fakat bu 25 yıldan çok daha fazla bir süreyi gerektirir.

YANIT — Ve bilhassa, bu bir takım entellektüel özgürlükler ister; çünkü erkek ve kadınlar çok sıkı rejimlerde gelişmezler.

SORU — Fakat aynı biçimde, çok daha doğrudan doğruya gelişmiş ülkelere değgin bulunan vargularınızdan biri de, dünya tecimiyle ilintili olanıdır. Çünkü bununla, gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler, Güney ve Kuzey arasındaki raporlarda olası değişimlerin en derinleri konu edilmektedir.

Orada, raporunuz çok derin değişikliklerin olması zorunluluklarını sergilemektedir. Çünkü, sözkonusu amaca ulaşmak için, bir taraftan gelişmiş ülkelerin ham madde maliyetinin birivmesini ve aynı zamanda üçüncü dünyanın endüstriyel ürünlere bağımlılığının bir düşüşünü benimsemelerini gerektirecektir. Oysa siz, dış ödemeler bilançolarındaki büyük açıkların etkisiyle sanayi ürünlerinin hepsini dışarıdan sağlamıyan üçüncü dünya ülkelerinin bizzat kendi kendine endüstrileşmelerini belirtiyorsunuz. Ve sonra, kabarık bir yardımla -mademki onu ikilemek gerekiyor- bir dereceye kadar, üçüncü dünyayı bu 25 yıl zarfında dünya ticaretinde bugün elde bulundurduğundan iki kat fazlasını yapar duruma getirmek, gerektiğini vurguluyorsunuz. Sanıyorum, tüm bunlar kendilerini ileri ülkelere benimseten zorlamalar değil midir? Sizce, bunun olurluk ka-

zanmasını düşlemek gerçekçi midir ve şimdiki ortam buna erişir mi?

YANIT — İncelmelerimde, koşullarımı kendim koyarım. Şu veya bu koşullarda durumun ne olacağı size sergileyen eğriler ve bol rakamlarla size bir takım tablolar gösterebileceğim. Fakat şimdi, bu koşulların yorumundan söz ediyoruz. Gerçekten cereyan edecek olaylar, iki grup ülke arasında bulunacak birkaç pratik düzenleme olanağına bağlı kalacaklardır. Fakat, çok grup bulunduğu için, her zaman «iki grup» demek istemiyorum. Çünkü, «az gelişmiş» denilen ülkeler arasında bile; hemen hemen ileri ülkelerle geri ülkeler arasındaki kadar ayrımlar var. Bir nevi iki uç arasında doğacak bir çözümün bulunacağına kişisel olarak inanmaktayım.

SORU — Fakat orada, bölgesel örgütlenme sorununa dokunulmaktadır. Yani, bizzat kendilerinin belirgin bir endüstriyi geliştirmelerini düşünmek için, Birleşmiş Milletlerin 147 üyesinin çoğu çok küçüktürler ve siz; «az gelişmişliklerinden kurtulmak için, kendi endüstrilerini mutlak olarak kendilerinin geliştirmeleri gereklidir» diyorsunuz, sanıyorum. O halde, bu ise ancak ve ancak, halihazırda mevcud olmayan bölgesel uyum ve uzlaşmalar üzerine kurulabilir, değil mi?

YANIT — Evet. Fakat unutmamak gerekir ki, gelişmiş ülkelerin az gelişmiş ülkelere sağladığı ekonomik yardım, endüstriyel kullanım için ham madde ve bilhassa makinalardan ibaret olacaktır. Bunlar tüketim malları değildir.

SORU — Bir takım fabrikalar mıdır bunlar?

YANIT — Evet, bir takım fabrikalar ve bazan yarı mamul adı verilen mallar.

SORU — Tamam. Fakat bölgesel planda ne olabilir? Çünkü siz, farklı bölgelerin 15 dolayında planını yaptınız.

YANIT — Günümüzde, az gelişmiş ülkeler arasındaki tecim çok gelişmedi. Endüstriyel mallar için, hemen hemen evrensel tüm tecim - sözelişi petrol gibi birkaç ham madde soyutlanırsa - gelişmiş ülkeler ve az gelişmiş ülkeler arasındadır. Oysa, bu tecimin az gelişmiş ülkeler arasında olması isteniyor. Fakat bu arzulanan ve oluşmamış bir şeydir.

SORU — Amacınıza ulaşmak için yapılması gereken olan bu mudur?

YANIT — Evet, fakat bu bir iş bölümü ister. Bu demektir ki, bir takım az gelişmiş ülkeler-diyelim Güney Amerika'da -, aynı bölgenin diğer ülkelerine satabildikleri niteliği bulunan bir mal üzerine toplanmalıdırlar; ve diğerleri de farklı mallar üzerine özgülmelidirler. Fakat bu ise, gerçekleştirilmesi pek kolay olmayan karşılıklı ekonomik bir bağımlılığı gerektirir.

SORU— O halde, bu sonuca varmak için, değil yalnızca Güney-Kuzey diyalogunu geliştirmek, fakat aynı biçimde günümüzde mevcut bulunandan çok daha önemli bir diyalogu gerektirmez mi?

YANIT — Evet. Bildiğiniz gibi, az gelişmiş ülke kümelerinde ortak pazarların geliştirilmesi ve örgütlenmesi denenmektedir. Ve ümidederim ki, yaptığım buna benzer çalışmalar, yapılması zorunlu bulunan konuya bir takım bilgiler getirerek yardım edecektir.

SORU — Bir örnek vermek gerekirse, sizce, arap ülkelerinde -olabilecekten bir gömlek ileri bir örnek olmasına karşın - Süüdi Arabistan gibi parası çok ve nüfusu az bir ülkenin, Mısır gibi parası çok az ve nüfusu çok bir ülkeye bağlı kalması, ve bunlar arasındaki değişimlerde büyüme şanslarının Mısır'a gerçekten evrenden gelen yardımlardan çok daha iyidir, değil mi?

YANIT — Biliyorsunuz ki, bilhassa arap ülkelerinin durumu çok özgül. Onların bir çoğu çok küçük, birkaç milyon nüfusa sahip bulunmaktadır.

SORU — Mısır'da nüfus nerdeyse 60 milyona tırmanacak.

YANIT — Oysa, kanımca arap ülkelerinin rolü, ilk olarak, ülkelerini kalkındırmaktır ve bu yapılıyor; arap ülkelerinde yaşam, düzeyi çok üstün bir yörüngeye göre gelişmektedir. Şimdi ise, gerçekten toplumun eğitimini ilerletmek sorunu vardır. Fakat gelirleri çok büyük boyutlara vardığından, arap ülkeleri az gelişmiş ülkeler için bir anamal yatırım kaynakları olabilirler. Ama sözkonusu anamalla satın alınacak ürünler daha önce büyük endüstrilerle gelişmiş ülkelerden geleceklerdir; çünkü arap ülkeleri satınalma gücü sağlayabilirler fakat endüstriyel ürünleri sağlayamazlar. O vakit, üçlü bir tecim ortaya çıkar.

SORU — Ta kendisi. Ve bu yerleşecek?

YANIT — Evet.

SORU — Kısaca, eksiksiz olmayan sonucu elde etmek için sizin belirlediğiniz koşulları sırf anımsatmak isterim, çünkü yarıya tekrar kavuşmak, yalnız yolun bir kısmıdır. Fakat aynı zamanda, nüfusun çok daha yavaş gelişmesi, gelişmiş ülkelerin ürünlerinin

gelişme hızı az gelişmiş ülkelerinkinden biraz daha yavaş olması, tarımsal ürünlerin dört kat fazla üretilmesi, ham madde fiyatlarının üç katına çıkması, üçüncü dünyaya yapılan yardımın iki katına erimesi, gelişmiş ülkelerde, üçüncü dünyada doğacak yeni endüstriyel ürünler bakımından bunlara bir öncelik verilmesi ve bazı az gelişmiş ülkelerde bir dereceye kadar tüketim düşüşünün benimsenmesi gerekir. Oysa, tüm sözkonusu koşullar uç uca konduğunda, - ve bu benim son sorum olacaktır - raporunuzun iyimser olduğu söylenebilir mi?

YANIT — Raporum üstüne yapılan yorumlar farklıdır. Bazı yorumlar var ki, orada benim iyimser olduğum söylenir; bazıları da var ki, orada da kötümser olduğum sözkonusu edilir. Ben bile «evet bu iyimserdir veya kötümserdir» demiyorum, çünkü düşünüyorum ki, sunduklarım olanaklardan veya olaylardan ibarettir. Ham madde rezervleri açısından, Roma Klübü'nün ilk raporundan daha kötümser olduğumu düşünmüyorum. Benim kötümser olduğumu söyleyenler, tecim dağılımını, anamal akışını, eğer bu büyük amaca varılmak isteniyorsa gerçekleştirilmesi tasarlanan ekonomik yardımın önemini düşünen ve bunu politik koşullarda irdeleyenlerdir. Ben onu söylemiyorum. Fakat diyelim ki, seçenek çok daha büyük ve değil yarısını eğer üçte birini bile gerçekleştirmek iyi olacaktır. Ama bilhassa, yeniden vurgulamak isterim ki, gerçekçi ve titiz bir biçimde olayların analizi sürekli olarak zorunludur. İnsan duygularında yumuşak, fakat olayların gözleminde tamamen katı olmalıdır. Ve gelişmiş ülkelerle az gelişmiş ülkeler arasındaki konuşmalarda yukarıdaki gerçekler yadsındığından ve olaylara bir takım yanıtlar verilmeğe çalışıldığından, bunlar bir kısım gerçek çözümlerle sonuçlanmayacaklardır.

SORU — O halde, kısaca resmi rapor dışında, yurttaş olarak kişisel izlemeniz şudur ki, yukarıda anılan koşulların birleştirilebileceği, fakat başarabilmek için 25 yıldan biraz fazla bir zamana gereksinim bulunduğu olasıdır, değil mi?

YANIT — Bu doğrudur. Ve yapılması gereken, önümüzdeki bu 25 yıl için tutkusuz, fakat gerçekleşebilecek bir plandır. Çünkü, eğer eski düzen altında kalınmak istenirse, gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasında gerilim artacaktır.

J. L. SERVAN - SCHREİBER : Size teşekkürler, Wassily Léontief.
W. LEONTIEF : Ben de teşekkür ederim.